

De *Syntax of Dutch*: nieuw gereedschap voor de internationale neerlandistiek

Hans Broekhuis (Meertens Instituut, Amsterdam)

Dutch is one of the most well-studied living languages; research on it has had a major, and continuing, impact on the development of formal linguistic theory, and it plays an important role in various other types of linguistic research. It is therefore unfortunate that there is no recent comprehensive scientifically based description of the grammar of Dutch that is accessible to a wider international audience. The series *Syntax of Dutch* (SoD), which has become available as of the period 2012-6 in book form (Amsterdam University Press) as well as open access publications (oopen.org), aims at filling this gap for syntax. The SoD is primarily intended as a tool for scientific research, but may also be useful in other contexts. This article provides some general information about this series concerning its target group, goals, object of description and overall organization in order to enable the reader to determine when the SoD can be fruitfully used in, e.g., classroom situations. Work on the SoD will continue after completion of the book series within the wider context of the project *Language Portal Dutch/Frisian*, and this article therefore also discusses some future prospects.

1. Inleiding¹

Het Nederlands is (naast het Engels) wellicht een van de best bestudeerde levende talen van de wereld en dit onderzoek heeft een enorme impact gehad op de ontwikkeling van het internationale taalonderzoek. In dit licht is het verbaazingwekkend dat er geen veelomvattende, wetenschappelijke beschrijving van het Nederlands voorhanden is die toegankelijk is voor een internationaal taalkundig publiek. De *Syntax of Dutch* (voortaan SoD), die in 2012 is verschenen bij Amsterdam University Press, probeert deze lacune te vullen voor de syntaxis. Hoewel de SoD in eerste instantie bedoeld is als hulpmiddel bij het wetenschappelijk onderzoek naar de syntaxis van het Nederlands, kan het ook goede diensten bewijzen in andere contexten, bijvoorbeeld bij het geven van onderwijs aan gevorderde studenten.

Hoewel ik hoop en erop vertrouw dat de SoD inderdaad veel nuttigs te bieden heeft, is het zeker niet zo dat de SoD in alle gevallen de bron is waar u het eerst

naar zou moeten grijpen. Zo lijkt het beslist niet aanbevelenswaardig om de SoD te gebruiken voor inleidende colleges taalkunde, omdat de terminologie uit de traditionele grammatica bekend verondersteld wordt: de SoD is een wetenschappelijk handboek en zeker geen leerboek. Het kan wel in het onderwijs gebruikt worden, maar dan als materiaal voor *capita selecta* of als zelfstudiemateriaal voor gevorderde studenten, waarbij adequate ondersteuning door een docent zeker een vereiste is.

Ook is het niet de bedoeling om u ervan te overtuigen de *Algemene Nederlandse spraakkunst* (Haeseryn et al. 1997; verder ANS), voortaan maar links te laten liggen en in plaats daarvan te kiezen voor de SoD: de doelstellingen, het onderzoeksobject en de beoogde doelgroepen van deze twee werken zijn (bij alle overlappingen) zo verschillend dat zij elkaar niet zo zeer beconcurreren als wel aanvullen. Bovendien zal de SoD voor veel doelen simpelweg te uitgebreid zijn. Als u informatie over de lijdende vorm wilt hebben, zullen de vijftig pagina's die u in de SoD zult aantreffen in veel gevallen te veel informatie bieden en kunt u beter de twintig pagina's uit de ANS lezen of de twee à drie pagina's die te vinden zijn in veel schoolgrammatica's.

Kortom: de SoD is niet bedoeld als alternatief voor de reeds bestaande hulpmiddelen voor de internationale neerlandistiek maar moet gezien worden als een nieuw stuk gereedschap dat u kunt gebruiken op het moment dat u daar behoefte aan hebt. Het doel van deze bijdrage is dan ook informatie te geven die kan helpen te bepalen wanneer het wel of niet zinvol is gebruik te maken van de SoD. In paragraaf 2 van deze bijdrage zal ik daarom kort aangeven wat de uitgangspunten van dit werk zijn en in paragraaf 3 hoe het is opgebouwd. Omdat het werk nog niet volledig voltooid is, zal ik in paragraaf 4 bovendien een schets geven van de huidige stand van zaken en aangeven wat er op de kortere en de langere termijn te verwachten is.

Na lezing van deze bijdrage kunt u zich direct grondiger informeren door het op dit moment beschikbare materiaal te bekijken: de reeds in boekvorm verschenen delen zijn integraal (en gratis) te downloaden op oapen.org. Deze bijdrage zal u hopelijk ook helpen snel uw weg te vinden in dat materiaal.

2. Uitgangspunten

Doel van het SoD-project is te komen tot een Engelstalige syntaxis van het Nederlands die een geïntegreerd overzicht geeft van alle aspecten van het syntactische en het daar direct mee verbonden morfologische en semantische onderzoek naar het Nederlands in de laatste vier, vijf decennia. Hieronder zal ik meer specifiek ingaan op de doelstelling, de doelgroep, het onderzoeksobject en het wetenschappelijk belang van SoD. Tevens zal ik kort de relatie tussen SoD en de ANS bespreken.

A. Doelstelling

Met de SoD beogen wij een zo compleet mogelijke beschrijving van de Nederlandse syntaxis te geven, waarbij we syntaxis opvatten als de leer van woordgroepsvorming, inclusief zinnen: het gaat dus over de beschrijving van de structuur van zinnen en de woordgroepen waaruit die zinnen zijn opgebouwd. Hierbij zoeken wij aansluiting bij de meer op theorievorming gerichte, formele taalwetenschap zoals die in de laatste vijftig jaar gestalte heeft gekregen, met een bijzondere nadruk op de verschillende vormen van generatieve grammatica. Deze aansluiting blijkt onder meer uit het feit dat we speciale aandacht besteden aan de samenhang van het taalsysteem, dat wil zeggen aan de door het taaltheoretisch onderzoek blootgelegde relaties tussen soms schijnbaar van elkaar losstaande feiten. De SoD verzamelt het materiaal dat dankzij dit formeel taalkundige onderzoek beschikbaar is gekomen en vult bovendien eventuele lacunes in het bestaande feitenmateriaal aan.

Benadrukt moet worden dat de SoD zich in eerste instantie bezighoudt met taalbeschrijving en niet met taalkundige theorievorming. De lezer zal daarom tevergeefs zoeken naar een systematische bespreking van theoretische verklaringen voor bepaalde empirische verschijnselen. Hoewel de SoD wel degelijk bepaalde min of meer aanvaarde theoretische inzichten bespreekt en omarmt, is het dus geen compendium van de formele syntaxis. Hiervoor kunt u wel terecht bij bijvoorbeeld *The Blackwell companion to syntax* van Martin Everaert en Henk van Riemsdijk, *The syntax of Dutch* van Jan-Wouter Zwart of *The Cambridge handbook of generative grammar* van Marcel den Dikken.

B. Doelgroep

Uit de hierboven geformuleerde doelstelling is af te leiden dat de SoD zeker niet voor elke doelgroep even geschikt is: in sommige gevallen zal de gegeven syntactische beschrijving veel te omvangrijk en te complex zijn. Dit hangt samen met het feit dat de SoD zich in eerste instantie richt op professionele taalkundigen die in een wetenschappelijke context met vragen met betrekking tot de syntaxis van het Nederlands bezig zijn.

We richten ons op taalkundigen in de meest brede zin van het woord, dus niet alleen de beoefenaren van de (formele) syntaxis, maar een algemeen taalkundig geschoold publiek. Hiermee hangt samen dat we de beschrijving toegankelijk maken door zo veel mogelijk aan te sluiten bij het traditionele begrippenapparaat. Minder bekende begrippen uit de taalwetenschap worden zo veel mogelijk vermeden en wanneer het toch onvermijdelijk is dergelijke begrippen te gebruiken, worden deze uitvoerig geïntroduceerd en bovendien opgenomen in een glossarium.

Bovenstaande zal duidelijk maken dat de SoD niet zonder meer gebruikt kan worden in leersituaties.² De docent zal zich van tevoren een oordeel moeten vor-

men over de moeilijkheidsgraad van het materiaal en zijn studenten een adequate begeleiding moeten bieden. Meer gevorderde studenten zullen wellicht zelfstandig gebruik kunnen maken van de SoD, maar ook dan is enige voorzichtigheid geboden.

C. Object van beschrijving

De SoD geeft een zo volledig mogelijk overzicht van de syntaxis van het Nederlands. Het primaire belang voor de internationale neerlandistiek is dan ook dat de SoD onderzoekers, docenten en (gevorderde) studenten in staat stelt met een relatief kleine inspanning kennis te nemen van de relevante feiten uit het Nederlands rond een bepaald syntactisch onderzoeksthema en van de courante taalwetenschappelijke inzichten over dat thema.

Met de term ‘Nederlands’ doelen de auteurs van de SoD niet per se op die variëteit die Algemeen Beschaafd Nederlands of Standaardnederlands genoemd wordt: daar waar de beschikbare kennis en het intrinsieke belang van de gegevens dit indiceren komen ook prominente kenmerken uit regionale variëteiten van het Nederlands aan de orde. Om het object van beschrijving nader te typeren, nemen we aan dat de variëteiten van het Nederlands verdeeld kunnen worden in de drie hoofdtypen in (1), waarbij opgemerkt moet worden dat de scheidslijn tussen de drie typen in de regel niet scherp te trekken is.

- (1) a. Algemeen Nederlands
- b. Regionale variëteit van het Nederlands
- c. Dialect van het Nederlands

Omdat de SoD het Nederlandse taalsysteem beschrijft, is het niet mogelijk om de drie variëteitstypen in (1) in termen van *performance* (taalgebruik) te definiëren. We moeten ze eerder zien in termen van de syntactische eigenschappen die deel uitmaken van de *competence* (onbewust aanwezige grammaticale kennis) van groepen sprekers. Het Algemeen Nederlands kan dan gezien worden als de verzameling eigenschappen die deel uitmaakt van de *competence* van alle sprekers van het Nederlands. De voorbeelden in (2) illustreren een aantal van dergelijke eigenschappen: de (a)-voorbeelden laten zien dat persoonsvormen van werkwoorden (in tegenstelling tot die in het Engels) in hoofd- en bijzinnen op verschillende posities staan, de (b)-voorbeelden dat niet-pronominale zelfstandig naamwoordgroepen (in tegenstelling tot die in het Duits) niet morfologisch gemarkeerd zijn voor naamval en de (c)-voorbeelden dat attributief gebruikte bijvoeglijke naamwoorden (in tegenstelling tot die in het Frans) voorafgaan aan het zelfstandig naamwoord: het gebruik van de asterisk in (2c') geeft aan dat het betreffende voorbeeld niet aanvaardbaar is.

- (2) a. Jan loopt de hele dag op straat.
 a'. Ik zie dat Jan de hele dag op straat loopt.
 b. De jongen/Hij ziet het meisje/haar.
 b'. Het meisje/Zij ziet de jongen/hem.
 c. de gele rozen
 c'. *de rozen geel

Het Algemeen Nederlands definiëren we dus als de verzameling eigenschappen die deel uitmaakt van de *competence* van alle sprekers van het Nederlands. Regionale variëteiten worden gekenmerkt door een aantal daaraan *toegevoegde* eigenschappen die deel uitmaken van de *competence* van grotere groepen sprekers in een bepaalde regio; dergelijke eigenschappen zijn kenmerkend voor de betreffende variëteit, maar zullen normaal gesproken niet resulteren in uitingen die niet begrepen kunnen worden door de sprekers van andere variëteiten. Dialecten, daarentegen, hebben eigenschappen die beperkt zijn tot sprekers in een klein geografisch gebied – zulke eigenschappen zullen vaak onbekend zijn bij andere sprekers van het Nederlands en kunnen daarom gemakkelijk leiden tot problemen in de communicatie. Een bekend verschijnsel uit een regionale variëteit van het Nederlands is de zogenaamde doorbreking van de werkwoordelijke eindreeks in het Belgisch-Nederlands. Terwijl sprekers uit Nederland meestal vereisen dat het lijdend voorwerp *boeken* in (3) voorafgaat aan de werkwoorden in zinsfinale positie, staan veel sprekers uit België toe dat het de werkwoordelijke eindreeks doorbreekt. De vishaken in deze voorbeelden geven alternatieve plaatsingen van het lijdend voorwerp en de asterisk dat de gemarkeerde plaatsing uitgesloten is in de aangegeven regionale variëteit.

- (3) a. ... dat Jan <boeken> wil <*boeken> kopen. [noordelijke variëteit]
 b. ... dat Jan <boeken> wil <boeken> kopen. [zuidelijke variëteit]

Het voorbeeld in (4b) illustreert een gebruik van de zogenaamde *possessieve datief* dat behoort tot een bepaalde groep dialecten. De term *possessieve datief* verwijst naar het verschijnsel dat een meewerkend voorwerp (\approx datief) een bezitsrelatie aangaat met een andere zelfstandig naamwoordgroep in de zin. De sprekers van de meeste regionale variëteiten van het Nederlands zullen het met elkaar eens zijn dat dit alleen mogelijk is in zinnen als (4a), waarin het meewerkend voorwerp *Peter* verwijst naar de bezitter van de zelfstandig naamwoordgroep *de knie* die deel uitmaakt van een locatieve voorzetselgroep. Constructies als (4b), waarin het meewerkend voorwerp een bezitsrelatie aangaat met het lijdend voorwerp *de handen*, worden of niet begrepen, of gezien als behorend tot bepaalde oostelijke of zuidelijke dialecten.

- (4) a. Marie zet Peter_{datief} het kind op de knie.
 ≈ Marie zet het kind op Peters knie.
- b. Marie wast Peter_{datief} de handen.
 ≈ Marie wast Peters handen.

Omdat de auteurs van SoD afkomstig zijn uit het zuidelijk deel van Noord-Holland is het veiligheidshalve verstandig aan te nemen dat de in SoD beschreven variëteit van het Nederlands daardoor gekleurd zal zijn. Helaas is dat echter moeilijk vast te stellen doordat de syntactische verschillen tussen de verschillende regionale variëteiten niet goed beschreven zijn. Belangrijk is echter dat het Algemeen Nederlands volgens onze omschrijving verwijst naar een doorsnede van de verzamelingen eigenschappen van de verschillende regionale variëteiten van het Nederlands, zodat de syntactische beschrijvingen in SoD in de regel ook van toepassing zullen zijn op meerdere (en wellicht zelfs alle) regionale variëteiten van het Nederlands.

D. Wetenschappelijk belang

Het formeel-taalkundige onderzoek van de laatste dertig, veertig jaar heeft belangrijke resultaten opgeleverd op het gebied van de beschrijving van het Nederlands. Dit betreft niet alleen nieuwe inzichten maar ook een schat aan nieuwe empirische feiten. Het is om verschillende redenen van belang dat dergelijke resultaten op systematische wijze worden vastgelegd. Met de SoD hopen we de volgende functies te vervullen:

- *Archivering.* De snelle ontwikkeling die de taalwetenschap doormaakt, brengt met zich mee dat de aandachtspunten van het onderzoek regelmatig wisselen; door de eerder bereikte resultaten ten aanzien van de beschrijving van het Nederlands systematisch vast te leggen tracht de SoD te voorkomen dat deze in de vergetelheid raken.
- *Aanvulling van lacunes in het bestaande feitenmateriaal.* Het systematiseren van de bestaande kennis van de Nederlandse syntaxis brengt lacunes in het feitenmateriaal aan het licht. Door de aanvulling van deze lacunes biedt de SoD een grensverleggende component: de SoD brengt nieuwe feiten naar voren aan de hand waarvan bestaande theorieën vergeleken en geëvalueerd kunnen worden.
- *Referentiekader voor toekomstig onderzoek.* Doordat de SoD ernaar streeft het beschikbare feitenmateriaal systematisch vast te leggen, vormt zij een onmisbaar uitgangspunt voor nieuw taalkundig onderzoek. Om dezelfde reden zal de SoD een belangrijk leermiddel vormen voor gevorderd onderwijs binnen en buiten Nederland.

- *Referentiekader voor taalvergelijkend onderzoek.* De SoD is een belangrijk hulpmiddel voor taalvergelijkend onderzoek doordat de ordening van het feitenmateriaal mede bepaald wordt door bestaande taaltheoretische inzichten.³ De bruikbaarheid hiervoor wordt nog vergroot doordat de SoD toegankelijk is voor taalkundigen die geen Nederlands spreken. In dit verband kan verder opgemerkt worden dat er op dit moment soortgelijke projecten in gang zijn voor onder meer het Fries, het Hongaars en het Afrikaans.
- *Overbrugging van de kloof tussen de diverse taalkundige subdisciplines van de taalkunde.* De SoD maakt de resultaten van het formeel-taalkundig onderzoek toegankelijk voor een brede groep taalkundigen. Dit maakt de SoD goed bruikbaar als uitgangspunt voor bijvoorbeeld socio- en psycholinguïstisch onderzoek: door het streven naar volledigheid van het feitenmateriaal kan de SoD bijvoorbeeld behulpzaam zijn bij het opsporen van lacunes in het onderzoeksdesign, en doordat de SoD in kort bestek de resultaten van het formeel-taalkundig onderzoek weergeeft, wordt de onderzoeker in staat gesteld vroegtijdig potentiële problemen voor zijn onderzoek te onderkennen en te vermijden.

De eerste vier punten zijn van belang voor de taalkundige gemeenschap als geheel. Ze geven immers aan dat de efficiëntie van het onderzoek verhoogd wordt.⁴ Het laatste punt is wellicht het belangrijkste voor taalkundigen die niet gespecialiseerd zijn in de formele syntaxis. Door de vergaande formalisering en het daarbij behorende jargon is veel formeel-taalkundige (generatieve) literatuur moeilijk toegankelijk voor taalkundigen die daar niet in getraind zijn. Vanwege de dominante positie van de formele taalkunde in de laatste veertig à vijftig jaar betekent dit dat de resultaten van veel recent onderzoek alleen toegankelijk zijn voor een relatief kleine groep van ingewijden. De SoD tracht deze resultaten beschikbaar te maken voor de gehele taalkundige gemeenschap. Dat laatste is natuurlijk vooral belangrijk omdat de relevantie van die resultaten in de meeste gevallen niet gebonden is aan één enkele taalkundige school of toepassing.

E. Vergelijking met de *Algemene Nederlandse spraakkunst (ANS)*

De SoD is niet bedoeld als een plaatsvervanger van de ANS. Dit blijkt direct al uit de verschillen tussen de doelstellingen, de doelgroepen, de voertaal en het onderzoeksobject van deze werken. We zullen deze verschillen hieronder kort nalopen. De citaten uit de ANS komen uit paragraaf 1.2 (pp. 5-6).

- *Doelstellingen.* De SoD streeft ernaar een zo volledig mogelijk overzicht van de beschikbare kennis over de syntaxis van het Nederlands te geven, waarbij het niet alleen gaat om een beschrijving van de taalfeiten maar ook over de recente wetenschappelijke inzichten over deze taalfeiten. Ook de ANS streeft naar een volledige beschrijving van de taalfeiten, maar met het oogmerk ‘de

gebruiker een praktisch hulpmiddel te verschaffen om zich een oordeel te vormen over de grammaticaliteit en de aanvaardbaarheid van hedendaags taalgebruik'. De doelstellingen van de SoD zijn dus strikt wetenschappelijk, terwijl de ANS tevens meer praktische doelen nastreeft.

- *Beoogde doelgroepen.* Waar de Engelstalige SoD zich richt op de internationale gemeenschap, richt de Nederlandstalige ANS zich op gebruikers die zelf het Nederlands op hoog niveau beheersen. Daarbij is de SoD primair bedoeld voor professionele taalkundebeoefenaars, terwijl de ANS vooral bedoeld is voor 'een grote groep belangstellenden die behoefte hebben aan de geboden informatie'. De doelgroep van de ANS omvat uiteraard ook professionele beoefenaars van de taalkunde (waarbij beslist niet in de laatste plaats aan de internationale neerlandistiek gedacht moet worden), het feit echter dat de ANS een andere primaire doelgroep bedient dan de SoD heeft consequenties voor de vorm en inhoud van deze werken.
- *Voertaal.* Een zojuist al aangestipt verschil, dat samenhangt met de beoogde doelgroep, is de keuze voor de voertaal. De SoD is geschreven in het Engels, terwijl de ANS geschreven is in het Nederlands. In het kader van de internationale neerlandistiek is dit verschil niet triviaal. Bij gelijke geschiktheid voor een gegeven doel ligt het meer voor de hand de ANS te gebruiken.
- *Onderzoeksubject.* De SoD richt zich in eerste instantie op de *competence*, dat wil zeggen de eigenschappen van het taalsysteem, terwijl de ANS zich blijkens het hierboven gegeven citaat inzake de doelgroep meer richt op de *performance*, het concrete taalgebruik. Dit verschil komt ook tot uitdrukking in de onderzoeksliteratuur waarop de twee werken zich baseren: terwijl de SoD zich expliciet baseert op de bevindingen zoals die neergelegd zijn in de formeel-taalkundige publicaties, is deze literatuur voor de ANS in mindere mate geraadpleegd. Niettemin: zoals voor de SoD regelmatig met vrucht uit de ANS kon worden geput, zo valt te hopen dat de SoD evenzeer bruikbaar zal blijken bij toekomstige revisies van de ANS, opdat verdere bevindingen van de formele linguïstiek ook hun weg zullen vinden naar een groter publiek.

Kortom, de SoD is primair bedoeld als hulpmiddel voor de internationale linguïstiek, terwijl de ANS zich profileert als praktisch hulpmiddel voor een Nederlandstalig, breder publiek.

3. Organisatie van het materiaal

Lezers die bekend zijn met de *Beknopte ABN-syntaxis* van P.C. Paardekooper zullen zich direct redelijk thuis voelen in de *Syntax of Dutch*. Net als in Paardekoopers werk staan de werkwoorden, zelfstandige naamwoorden, de bijvoeglijke naamwoorden en de voorzetsels centraal in de beschrijving. Deze vier woordklassen, die tegenwoordig vaak *lexicale categorieën* genoemd worden, onderscheiden zich

semantisch van de overige doordat zij functioneren als predicaten: (i) een zelfstandig naamwoord als *jongen* verwijst naar een verzameling entiteiten, (ii) werkwoorden als *lopen* verwijzen naar een eventualiteit waarin entiteiten participeren, (iii) een bijvoeglijk naamwoord als *aardig* verwijst naar een eigenschap van entiteiten en (iv) een voorzetsel als *voor* verwijst naar een (temporele of locationele) relatie tussen entiteiten. In de predicatenlogica wordt dit uitgedrukt als in de rechterkolom in (5).

(5) a.	Jan is een jongen.	a'.	JONGEN (Jan)
b.	Jan leest een krant.	b'.	LEZEN (Jan, een krant)
c.	Jan is aardig.	c'.	AARDIG (Jan)
d.	Jan is in het park.	d'.	IN (Jan, het park)

Omdat de individuele leden van de lexicale categorieën de kern vormen van woordgroepen (die natuurlijk ook uit één woord kunnen bestaan), worden die vaak aangeduid als lexicale hoofden. Ik zal dit gebruik hieronder volgen.

Met uitzondering van de zelfstandig gebruikte voornaamwoorden (*hij, die, wie*, enzovoort moeten syntactisch gekarakteriseerd worden als zelfstandig naamwoordgroepen) maken de overige traditioneel onderscheiden woordsoorten, die tegenwoordig vaak *functionele categorieën* genoemd worden, in de regel deel uit van woordgroepen met een lexicaal hoofd als kern: lidwoorden en telwoorden maken bijvoorbeeld typisch deel uit van zelfstandig naamwoordgroepen, als in *de/twee jongens*, bijwoorden van graad zoals *heel* maken typisch deel uit van bijvoeglijk naamwoordgroepen, als in *heel aardig*, en onderschikkende voegwoorden als *dat* en *of* maken deel uit van zinnen, dat wil zeggen, woordgroepen met een werkwoord als hoofd, als in *Ik weet [dat/of hij ziek is]*. Om deze reden kunnen de functionele categorieën het best besproken worden in directe relatie tot de lexicale hoofden waar ze bij horen.

De vier hoofddelen van de SoD dragen de ondertitel *Xs and X phrases*, waarbij X staat voor één van de lexicale categorieën: *Verbs and verb phrases*, *nouns and noun phrases*, enzovoort. Deze ondertitels drukken uit dat elk deel bespreekt hoe, uitgaande van de lexicale hoofden, grotere woordgroepen gevormd worden, dat wil zeggen hoe zij gecombineerd kunnen worden met andere elementen, zoals argumenten (onderwerp en voorwerpen), modificeerders (bijwoordelijke en bijvoeglijke bepalingen) en de eerder besproken functionele categorieën. Het gaat dus vooral om de interne syntaxis of, in termen van Paardekoooper, de binnenbouw van woordgroepen. In elk deel wordt echter ook aandacht besteed aan semantische en morfologische aspecten van de betreffende lexicale categorie voor zover die ons kunnen helpen de leden van de betreffende categorie te herkennen, en ook aan de externe syntaxis (de buitenbouw) van de verschillende woordgroepen. Schematisch kunnen we de opbouw van de SoD weergeven als in tabel 1, waarbij de hoofdstuknummers in de verschillende cellen aangeven waar we de bespre-

kingen in de verschillende delen kunnen vinden. Het feit dat de hoofdstuknummering niet parallel loopt in de verschillende delen heeft praktische redenen die met de omvang van het materiaal te maken hebben: het onderdeel argumentstructuur beslaat in het werkwoorddeel bijvoorbeeld ruim duizend pagina's en is daarom voor de overzichtelijkheid in meerdere hoofdstukken onderverdeeld. De strepen in de tabel geven aan dat er over het betreffende onderdeel te weinig substantieels bekend is om daar een apart hoofdstuk aan te wijden.

Tabel 1. Globale opbouw van de *Syntax of Dutch*

		V	N	A	P
Inleiding	Semantiek	1	1	1	1
	Morfologie				
	Syntaxis				
Interne syntaxis	Argumentstructuur	2-4	2	2	2
	Modificatie	5	3	3-4	3
	Functionele categorieën	6	5-7	—	—
Externe syntaxis	Argument	7	8	5-8	4
	Predicaat				
	Bepaling				

Hieronder zal ik de verschillende onderdelen wat meer in detail bespreken.

I. Inleiding

Elk van de vier delen begint met een inleidend hoofdstuk waarin een algemene karakterisering van de lexicale categorieën gegeven wordt middels een beschrijving van een aantal van hun meest opvallende eigenschappen. De lezer vindt hier niet alleen een kort overzicht van de syntactische eigenschappen, maar ook een kort overzicht van de morfologie (zoals de inflectie op werkwoorden en bijvoeglijk naamwoorden) en de semantiek (zoals de aspectuele en temporele eigenschappen van werkwoorden). Verder wordt er aandacht besteed aan mogelijke verdere subclassificaties van de lexicale categorieën in kwestie op basis van syntactische of semantische criteria.

II. Interne syntaxis

Het hoofdbestanddeel van de SoD bestaat uit een bespreking van de interne structuur (binnenbouw) van de woordgroepen waarvan de vier lexicale categorieën het hoofd vormen. Woordgroepen kunnen in twee subdomeinen verdeeld worden, die in de formele taalwetenschap vaak aangeduid worden als het lexicale en het

functionele domein, waarbij het eerste domein is ingebed in het tweede. Dit wordt schematisch aangegeven in (6), waarin LEX staat voor de lexicale hoofden V, N, A of P, en F* voor één of meer functionele categorieën in het functionele domein.

- (6) [FUNCTIONAL ... F* ... [LEXICAL ... LEX ...]]

Het lexicale domein van een lexicaal hoofd is dat deel van de woordgroep dat de denotatie van de lexicale categorie verder inperkt – onder ‘denotatie’ versta ik hier de verwijzing naar de verzameling entiteiten waarop een predicaat van toepassing is; zie de bespreking van (5). Het lexicale domein verwijst dus naar dat deel van de woordgroep dat de argumenten en bepalingen bevat. Beschouw de voorbeelden in (7).

- (7) a. dat Jan vaak leest.
 b. dat Jan vaak een krant leest.
 c. dat Jan vaak slordig leest.

Het predicaat *een krant lezen* in (7b) denoteert een kleinere verzameling van eventualiteiten dan de woordgroep *lezen* in (7a); de laatste bevat immers niet alleen *een krant lezen*, maar ook *een boek lezen*, *een rapport lezen*, enzovoort. Iets dergelijks geldt voor *slordig lezen* in (7c): *lezen* bevat immers ook *snel lezen*, *nauwkeurig lezen*, enzovoort. De elementen in het functionele domein, zoals het voegwoord *dat* perken de denotatie van het lexicale hoofd niet verder in, maar verstrekken aanvullende informatie.

A. Het lexicale domein I: argumentstructuur

Lexicale hoofden fungeren als predicaat, wat inhoudt dat ze een argumentstructuur hebben: ze staan in een (lexicaal bepaalde) relatie met entiteiten die ze semantisch impliceren. Normaal gesproken neemt een onovergankelijk werkwoord een onderwerp, een overgankelijk werkwoord een onderwerp en een lijdend voorwerp, en er zijn ook werkwoorden zoals *wachten* die naast een onderwerp een voorzetselvoorwerp nemen. Dit is geïllustreerd in de voorbeelden in (8).

- (8) a. Jan lacht. [onovergankelijk werkwoord]
 b. Jan weet een oplossing. [overgankelijk werkwoord]
 c. Jan wacht op de postbode. [werkwoord met voorzetselvoorwerp]

Hoewel de argumentstructuur van zelfstandig naamwoorden, bijvoeglijk naamwoorden en voorzetsels in de literatuur relatief weinig aandacht krijgt, is het wel degelijk mogelijk voorbeelden als (9) in dergelijke termen te beschrijven. De

woordgroepen tussen rechte haken kunnen gezien worden als complexe predica-ten die de zelfstandig naamwoordgroep *Jan* als hun logisch ONDERWERP nemen (ik gebruik klein kapitaal om dit semantische begrip te onderscheiden van het syntactische begrip ‘onderwerp van de zin’). De voorbeelden in (9) laten verder zien (a) dat het zelfstandig naamwoord *vriend* gecombineerd kan worden met een soort voorzetselvoorwerp dat aangeeft waarmee het logisch ONDERWERP *Jan* in een vriendschapsrelatie staat, (b) dat het bijvoeglijk naamwoord *boos* optioneel een soort voorzetselvoorwerp neemt dat aangeeft waar de boosheid van het logisch ONDERWERP *Jan* betrekking op heeft, en (c) dat het voorzetsel *onder* combineert met een zelfstandig naamwoordgroep die aangeeft wat de locatie van het logisch ONDERWERP *Jan* is.

- (9) a. Jan is [een vriend van *Peter*].
 b. Jan is [boos op zijn *dochter*].
 c. Marie stopt Jan [onder de *dekens*].

Het feit dat de cursief gedrukte woordgroepen fungeren als argumenten wordt enigszins gemaskeerd doordat zij in sommige contexten gemakkelijk weggelaten kunnen worden (bijvoorbeeld als zij informatie uitdrukken die de hoorder gemakkelijk kan afleiden uit de linguïstische of extralinguïstische context). Het feit dat zij altijd semantisch geïmpliceerd zijn, laat echter zien dat zij wel degelijk geselecteerd worden door het lexicale hoofd.

B. Het lexicale domein II: modificatie

De woordgroep die bestaat uit een lexicaal hoofd en zijn argumenten kan op verschillende manieren gemodificeerd worden. De voorbeelden in (10) laten bijvoorbeeld zien dat de woordgroep *wachten op een taxi* gemodificeerd kan worden door verschillende soorten bijwoordelijke bepalingen (hier: van tijd en van plaats).

- (10) a. Jan wachtte *gisteren* op een taxi. [tijd]
 b. Jan wachtte op een taxi bij het *station*. [plaats]

De voorbeelden in (11) laten zien dat woordgroepen met een zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord of voorzetsel als hoofd eveneens gemodificeerd kunnen worden: de modificeerders zijn geïmpliceerd.

- (11) a. Jan is een *vroegere* vriend van Peter.
 b. Jan is *erg* boos op zijn dochter.
 c. Marie stopt Jan *diep* onder de dekens.

Net als argumenten perken modificeerders de denotatie van het lexicale hoofd in: de eigenschap *erg boos op zijn dochter* zal in de regel op een kleinere verzameling entiteiten van toepassing zijn dan de eigenschap *boos op zijn dochter*.

C. Functionele categorieën

Zelfstandig naamwoordgroepen kunnen allerlei elementen bevatten die noch als argument noch als modificeerder gezien kunnen worden en daarom ook niet van invloed zijn op de denotatie van het zelfstandig naamwoord. Dergelijke elementen worden vaak aangeduid als functionele categorieën omdat zij aanvullende informatie geven over de denotatie. Voorbeelden van dergelijke functionele categorieën zijn de gecursiveerde lidwoorden en telwoorden/kwantificeerders in de zelfstandig naamwoordgroepen in (12).

- (12) a. Jan is *de/een* vroegere vriend van Peter. [lidwoord]
 b. Peter heeft *twee/veel* goede vrienden. [telwoord/kwantificeerder]

Dat functionele categorieën aanvullende informatie geven over de denotatie van het lexicale domein kan eenvoudig gedemonstreerd worden aan de hand van deze voorbeelden. Het bepaalde lidwoord *de* in (12a) drukt bijvoorbeeld uit dat de verzameling die gedenoteerd wordt door de woordgroep *vroegere vriend van Peter* (binnen de gegeven context) uit slechts één lid bestaat; het gebruik van het onbepaalde lidwoord *een*, daarentegen, laat open dat de verzameling bestaat uit meer dan één lid. Op dezelfde wijze drukt het gebruik van het telwoord *twee* in (12b) uit dat de verzameling uit slechts twee leden bestaat en de kwantificeerder *veel* dat de verzameling (volgens een zekere contextueel bepaalde norm) groot is. Lidwoorden, telwoorden en kwantificeerders geven dus aanvullende informatie over de omvang van de verzameling die gedenoteerd wordt door het lexicale domein van de zelfstandig naamwoordgroep.

Functionele categorieën die typisch in werkwoordsgroepen gevonden worden, zijn tempus (dat niet uitgedrukt wordt als zelfstandig woord maar als inflectie op de persoonsvorm) en onderschikkende voegwoorden. Het verschil tussen *dat* en *of* in (13) is bijvoorbeeld gerelateerd aan het type taalhandeling: het voegwoord *dat* leidt afhankelijke mededelingen in en *of* afhankelijke vragen.

- (13) a. Jan zegt [*dat* Marie ziek is]. [mededelende bijzin]
 b. Jan vraagt [*of* Marie ziek is]. [vragende bijzin]

Omdat functionele categorieën extra informatie verschaffen over de denotatie van het lexicale domein ligt het voor de hand dat deze deel uitmaken van het functionele domein dat zich buiten het lexicale domein bevindt; vergelijk structuur (6) hierboven. Het functionele domein heeft een complexe structuur en speelt een

belangrijke rol bij het bepalen van de woordvolgorde. In de generatieve literatuur wordt meestal aangenomen dat functionele categorieën net als lexicale categorieën het hoofd van een woordgroep vormen met dit verschil dat zij posities creëren die fungeren als landingsposities voor zogenaamde ‘verplaatsing’.⁵ Deze formeel-theoretische implementatie is voor ons van minder groot belang; het gaat er vooral om dat functionele categorieën zich vaak direct naast een ‘verplaatst’ element bevinden. Een bekend geval is *wh*-verplaatsing: bevroegde woordgroepen kunnen geplaatst worden in een positie onmiddellijk links van het onderschikkend voegwoord *of*. Dit is geïllustreerd in (14b); het spoor *t* geeft aan dat de bevroegde constituent *welk boek* fungeert als lijdend voorwerp van de zin en de ronde haken dat het voegwoord niet fonetisch gerealiseerd hoeft te worden.

- (14) a. Jan zegt [dat Marie een boek van Couperus gelezen heeft].
 b. Jan vroeg [welk boek_i (of) Marie t_i gelezen heeft].

De bespreking van woordvolgordeverschijnselen zal daarom een belangrijke plaats innemen in de hoofdstukken die aan het functionele domein gewijd zijn. Hoewel er op dit moment relatief veel bekend is over het functionele domein van werkwoord- en zelfstandig naamwoordgroepen staat het onderzoek naar het functionele domein van bijvoeglijk naamwoord- en voorzetselgroepen nog in de kinderschoenen; dit verklaart waarom daar in de delen over deze twee woordgroepen relatief weinig over gezegd wordt; vergelijk tabel 1.

III. Externe syntaxis

De bespreking van de vier lexicale categorieën wordt steeds besloten met een bespreking van de externe syntaxis (buitenbouw) van de woordgroepen waarvan zij het hoofd zijn, dat wil zeggen van hoe dergelijke woordgroepen gebruikt kunnen worden in grotere structuren. Zelfstandige naamwoorden kunnen bijvoorbeeld niet alleen gebruikt worden als argument, maar ook als secundair predicaat (dat wil zeggen als tweede predicaat naast het werkwoord) of als bijwoordelijke bepaling in de zin.

- (15) a. *De baby slaapt rustig.* [argument]
 b. *Jan is een aardige jongen.* [secundair predicaat]
 c. *Jan zong de hele dag.* [bijwoordelijke bepaling]

Omdat de externe syntaxis van de zelfstandig naamwoordgroepen in (15) in principe ook beschreven kan worden in termen van de interne syntaxis van de werkwoordgroep (hier: de zin), kan dit leiden tot enige redundantie. We hebben (in tegenstelling tot Paardekooper) ervoor gekozen deze redundantie te tolereren omdat dit ons in staat stelt de beschrijving van de interne syntaxis van de woord-

groepen sterk te vereenvoudigen; er bestaan bijvoorbeeld grote verschillen tussen secundaire predicaten met respectievelijk een zelfstandig naamwoord, een bijvoeglijk naamwoord en een voorzetsel als hoofd en het bespreken van al deze verschillen in het kader van de interne syntaxis van de werkwoordgroep zou de bespreking van de meer algemene eigenschappen van secundaire predicatie overwoerd hebben. Natuurlijk bevat de SoD een uitgebreid systeem van kruisverwijzingen om de lezer erover te informeren als een bepaald onderwerp vanuit het perspectief van zowel de interne als de externe syntaxis besproken wordt.

4. De huidige stand van zaken en verwachtingen voor de toekomst

De SoD heeft al een lange geschiedenis achter zich en naar verwachting een nog veel langere toekomst voor zich. Al sinds 1993 wordt gewerkt aan de verwezenlijking van dit project, waarvoor het idee afkomstig is van Henk van Riemsdijk. Het kreeg in 1998 een belangrijke impuls door de toekenning van een substantiële subsidie van NWO die het mogelijk maakte de conceptversie van de delen over het zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord en het voorzetsel te voltooien. Dankzij een nieuwe NWO-subsidie voor het zogenaamde *Taalportaal Nederlands/Fries* zijn we nu ook in staat het deel over de werkwoorden af te ronden: er zijn drie boekdelen gepland waarvan het eerste voltooid is, het tweede in conceptversie bestaat en het derde in de komende twee jaar geschreven zal worden. Tevens zijn we begonnen aan een aanvullend deel, waarin een aantal onderwerpen behandeld zullen worden (zoals nevenschikking) die minder gemakkelijk in het schema in tabel 1 in te passen zijn. Ik verwijs naar de bibliografie voor de referenties en de (te verwachten) verschijningsdatum van de verschillende boekdelen. Belangrijk is dat het werk niet alleen in boekvorm beschikbaar is/komt maar ook gratis te downloaden is als *open access*-publicatie via *oapen.org*.

Met het verschijnen van de verschillende boekdelen is het SoD-project bij lange na nog niet afgerond. Zoals zojuist al werd aangestipt, is het nu onderdeel van een nog groter project, het *Taalportaal Nederlands/Fries*, dat als doel heeft te komen tot een vrij toegankelijke website waar de gebruiker een omvangrijke en gezaghebbende grammaticale beschrijving van het Nederlands en het Fries kan vinden. Hierbij gaat het niet alleen om syntaxis (de vorming van zinnen en woordgroepen) maar ook om fonologie (klankleer) en morfologie (woordvorming). Voor meer informatie alsmede een demoversie van dit portaal – dat in 2016 volledig bedrijfsklaar zal zijn – verwijs ik naar *taalportaal.org*.

Het SoD-project is tot dusver met relatief bescheiden middelen tot stand gekomen (in totaal ongeveer zestien manjaren) en dat betekent dat de auteurs tal van prioriteiten hebben moeten stellen. Zo hebben we ons bij het schrijven van het materiaal vooral geconcentreerd op de formeel-taaltheoretische literatuur van pakweg de laatste dertig jaar. Dit betekent dat er hoogstwaarschijnlijk nog zeer veel materiaal beschikbaar is dat nog niet of niet optimaal verwerkt is in de hui-

dige versie van SoD.⁶ Doordat het SoD-project nu opgenomen is in het *Taalportaal* verkeren we in de gelukkige omstandigheid dat we in de komende jaren kunnen doorwerken en zo ook daadwerkelijk de SoD kunnen optimaliseren.

We streven echter naar meer: het is de expliciete bedoeling na de lancering van het *Taalportaal* een beroep te doen op de taalkundige gemeenschap om de daar aangeboden grammaticale beschrijving te vervolmaken. Dit betekent dat gebruikers van het *Taalportaal* aangemoedigd zullen worden om via de website commentaar op de daar gepresenteerde tekst te leveren en suggesties te doen voor aanvullingen en uitbreidingen. Hierbij willen we ook experimenteren met de mogelijkheid uitgewerkte voorstellen van de gebruikers zelf (in geredigeerde vorm) in het *Taalportaal* op te nemen. Met een dergelijke ‘wikipedia’-achtige opzet hopen we tegemoet te komen aan een wens die impliciet wordt uitgesproken in het volgende citaat (met cursivering van mijzelf):

I am looking forward to the next installments of SoD. It will provide a solid foundation for future research, and a fountain of information about Dutch for linguists all over the globe. If it is properly updated and maintained online, we may never need another comprehensive grammar of Dutch (Hoeksema 2013).

5. Conclusie

Het doel van deze bijdrage was informatie te geven die de beoefenaar van de internationale neerlandistiek kan helpen te bepalen wanneer het wel of niet zinvol is gebruik te maken van de SoD. De SoD kan goede diensten bewijzen wanneer er behoefte bestaat aan aanvullend feitenmateriaal of informatie over recente inzichten uit de formele taalwetenschap.

Noten

1. Ik wil de reviewers en redactie van IN danken voor hun opbouwende commentaar dat mij in staat gesteld heeft dit artikel op een groot aantal punten aanzienlijk te verbeteren.
2. Dit wil overigens niet zeggen dat de SoD daar ónbruikbaar voor is, zoals ook blijkt uit het volgende oordeel van Hoeksema (2013) over de twee boekdelen inzake de zelfstandig naamwoordgroep: ‘While building on work in generative grammar to a large extent, the books do not presuppose some of the more sophisticated technical terminology of generative syntax, making it a text that nonlinguists or bachelor students without a lot of background could profitably read.’
3. Zie Alberti & Farkas (2013) voor een uitgebreide bespreking van dit punt.
4. ‘For linguists, these books bring together a wealth of detail, which would take a lot of time to collect from other sources’ (Hoeksema 2013).
5. Het begrip ‘verplaatsing’ wordt hier gebruikt om aan te duiden dat een woordgroep zich in een andere positie bevindt dan we op grond van (bijvoorbeeld) zijn syntactische functie zouden mogen verwachten. De woordgroep *welk boek* in (14b) is een lijdend

voorwerp en op grond daarvan zouden we kunnen verwachten dat hij in dezelfde positie zou staan als een boek van Louis Couperus in (14a). In plaats daarvan staat hij echter in een positie die speciaal gereserveerd is voor bevraagde woordgroepen. Hoewel het begrip ‘verplaatsing’ binnen de generatieve grammatica letterlijk genomen moet worden, is het ook mogelijk dit begrip te interpreteren als metafoor en het is aan de lezer om tussen deze twee opties te kiezen.

6. Dat dit inderdaad zo is, blijkt onder meer uit de eerder aangehaalde recensie van Jack Hoeksema (2013) over de twee delen *Nouns and noun phrases*, waarin hij een lijst van onderwerpen opneemt die naar zijn mening ten onrechte niet aan bod zijn gekomen.

Bibliografie

- Alberti, Gábor & Judit Farkas, ‘Book review: *Syntax of Dutch. Nouns and noun phrases*’. *Lingua*, (133) 2013, 375-384.
- Broekhuis, Hans & Evelien Keizer, *Syntax of Dutch. Nouns and noun phrases, Volume 1*. Amsterdam, 2012.
- Broekhuis, Hans & Marcel den Dikken, *Syntax of Dutch. Nouns and noun phrases, Volume 2*. Amsterdam, 2012.
- Broekhuis, Hans, *Syntax of Dutch. Adjectives and adjective phrases*. Amsterdam, 2013.
- Broekhuis, Hans, *Syntax of Dutch. Adpositions and adpositional phrases*. Amsterdam, 2013.
- Broekhuis, Hans & Norbert Corver, *Syntax of Dutch. Verbs and verb phrases, Volume 1-3*. Amsterdam, te verschijnen (2014).
- Broekhuis, Hans, Crit Cremers & Norbert Corver, *Syntax of Dutch. Miscellaneous topics*. [Werktitel; in voorbereiding.]
- Dikken, Marcel den, *The Cambridge handbook of generative syntax*. Cambridge (UK)/New York, 2013.
- Everaert, Martin & Henk van Riemsdijk, *The Blackwell companion to syntax, Vol. I-V*. Malden, MA/Oxford, 2006.
- Haeseryn, Walter, et al., *Algemene Nederlandse spraakkunst*. Groningen, 1997.
- Hoeksema, Jack, ‘Book review: *Syntax of Dutch. Nouns and noun phrases*’. *Lingua*, (133) 2013, 385-390.
- Paardekooper, P.C., *Beknopte ABN-syntaxis*. Eindhoven, 1986.
- Zwart, Jan-Wouter, *The syntax of Dutch*. Cambridge (UK)/New York, 2011.